

„Az élet végére tett PONT egyben kezdet is”

A határon túli magyar művészeti
és művészetelméleti hagyatékok kezelése

KONFERENCIA

a Magyar Művészeti Akadémia Művészetelméleti Tagozatának szervezésében

Pesti Vigadó, a Magyar Művészeti Akadémia székháza

– Sinkovits Imre Kamaraszínpad

2022. november 16.

MMA

„Az élet végére tett PONT egyben kezdet is”

*A határon túli magyar művészeti
és művészetelméleti hagyatékok kezelése*

*Konferencia a Magyar Művészeti Akadémia
Művészetelméleti Tagozatának
szervezésében*

*Levezető elnök: Solymosi-Tari Emőke zenetörténész,
az MMA Művészetelméleti Tagozatának vezetője*

10.00	Dr. Richly Gábor, a Magyar Művészeti Akadémia főtitkára köszöntője
10.15	Csete Örs, az MMA MMKI Digitalizációs Központ és Szakkönyvtár főosztályvezetője <i>A „Művészeti hagyatékból digitális örökség” projektről</i>
10.40	Balázs-Bécsi Gyöngyi pedagógus, a Kallós Zoltán Alapítvány elnöke, az MMA levelező tagja <i>Kallós Zoltán hagyatékának átörökítése</i>
11.05	<i>Kávészünet</i>
11.30	Benkő Judit szerkesztő, zenetörténész, az MMA Művészetelméleti Tagozatának ösztöndíjasa <i>Az életmű éltetése: próbálkozások, megvalósítások, perspektívák. Benkő András zenetörténész munkásságának újrafelfedeztetése</i>
11.55	Pávai István népzene kutató <i>Jagamas János és Szenik Ilona kolozsvári népzenei hagyatéka</i>
12.20	Erdélyi és moldvai népzene Jagamas János és Szenik Ilona gyűjtéséből <i>Enyedi Ágnes (ének), Lipták Dániel (hegedű), Németh László (koboz), Pávai István (brácsa), Salamon Soma (tilinka, furulya), Timár Márton (bőgő)</i>
12.45	<i>Ebédészünet</i>
14.00	Balog László fotótörténész, egyetemi könyvtárigazgató, Sapientia Egyetem, az Erdély Fotótörténetéért Alapítvány kuratóriumának elnöke, az MMA Művészetelméleti Tagozatának ösztöndíjasa <i>Egy hibernált fotóhagyaték ébresztése. Nagy Béla hagyatéka</i>
14.25	Szász Bányász Anna fotográfus, az Erdély Fotótörténetéért Alapítvány kuratóriumának alelnöke <i>Kihívások és lehetséges megoldások a Nagy Béla-féle hagyaték digitalizálásának folyamatában</i>

14.50	Préda Barna helytörténész, a Zalánpataki Falumúzeumért Egyesület elnöke <i>Zalánpatak múltja és jelene: történeti fotográfiák jelentősége a falu helytörténetének megmutatásában</i>
15.15	<i>Kávészünet</i>
15.40	Nikov K. Olga PhD művészettörténész, múzeumi tanácsos, Szabadkai Városi Múzeum <i>Két vajdasági magyar képzőművészeti hagyaték: a szabadkai Husvéth- és a temerini Baranyi-ajándékgyűjtemény</i>
16.05	Bicskei Zoltán grafikus, filmrendező, az MMA rendes tagja, Regionális Kreatív Műhely, Magyar Kanizsa <i>Mi marad meg?</i>
16.30	Hozzászólások
16.45	<i>Zárszó</i>

A konferencia szakmai felelőse: Dr. Solymosi-Tari Emőke, az MMA rendes tagja, az MMA Művészetelméleti Tagozat vezetője

© Magyar Művészeti Akadémia

© Szerzők

Kiadja a Magyar Művészeti Akadémia, 2022-ben

www.mma.hu

Felelős kiadó: Vashegyi György, elnök

Kiadványterv: Protzner György

Köszönjük Pávai Istvánnak, hogy gyűjteményéből rendelkezésünkre bocsátotta a címlapon látható, Bonyhai zenészek c. fotót.

Nyomdai munkák: Crew Kft., 1067 Budapest, Eötvös u. 9.

Ügyvezető igazgató: Szamos Tamás

A Magyar Művészeti Akadémia Művészetelméleti Tagozata 2021-ben tűzte ki célul, hogy rendszeresen fórumot biztosít a határon túli magyar – elsősorban XX. századi, illetve kortárs – művészeti alkotások, irányzatok, folyamatok tudományos feldolgozásának, értelmezésének, közvetítésének. Ezzel az összművészeti konferenciasorozattal is szeretnénk hozzájárulni annak széles körű tudatosításához, hogy az egyetemes kultúra részét képező magyar kultúra – határon innen és túl – milyen sajátos értékeket adott és ad folyamatosan a világnak.

A tavaly novemberi konferenciát „*Mind magyarok vagyunk!*” címmel tartottuk meg (a címet Tamási Árontól kölcsönözve). Az erdélyi, délvidéki, felvidéki szakemberek irodalmi, zenei, képző-, ipar-, film-, fotó-, építőművészeti, valamint a hagyományörzés kérdéseit érintő előadásai, magas színvonalú művészeti programokkal kiegészítve, igen nagy érdeklődést keltettek.

Az idei konferencia tehát a második a sorban, s központi témája a határon túli magyar művészeti és művészetelméleti hagyatékok kezelése. A cím: „*Az élet végére tett PONT egyben kezdet is*” Terényi Ede erdélyi zeneszerző-zenetudóstól származik, aki egy orgonaművész halálakor fogalmazott így, utalva arra, hogy az életmű befejezésével elérkezik a művészi hagyaték rendezésének, értékelésének ideje.

Vajon milyen jó gyakorlatokról, pozitív tapasztalatokról, milyen problémákról, akadályokról tudnak beszámolni előadóink, akik hagyatékokat gondoznak? Hogyan lehet e hagyatékokat összegyűjteni, rendszerezni, katalogizálni, digitalizálni, ismertségüket, hasznosításukat elősegíteni? Ilyen és ezekhez hasonló kérdésekről várjuk tehát az előadásokat, és bízunk benne, hogy így nemcsak arra tudjuk ráirányítani a figyelmet, milyen jelentős magyar művészeti és művészetelméleti hagyatékok találhatók az anyagországon kívül is, hanem talán ahhoz is hozzájárulhatunk, hogy a hagyatékokkal foglalkozó szakemberek megosszák egymással a tapasztalataikat, ezáltal is segítve egymás munkáját.

Konferenciánkon ezúttal erdélyi és délvidéki szakemberek tartanak előadást különböző művészeti, illetve művészetelméleti területekről, melyek közül most kiemelkedik a népművészet és a fotóművészet, de lesznek referátumok a zene és a képzőművészet területéről is.

A tanácskozást ezúttal is egy rövid hangverseny teszi teljessé, igazi művészeti élményt adva: kiváló népzenei előadásában hallhatunk erdélyi és moldvai népzenei.

Eredményes és szellemileg gazdagító konferenciát kívánok az előadóknak és az érdeklődő közönségnek egyaránt!

Budapest, 2022. október 24.

Dr. Solymosi-Tari Emőke,
a Művészetelméleti Tagozat vezetője

CSETE ÖRS

főosztályvezető

MMA MMKI Digitalizációs Központ és Szakkönyvtár

A „Művészeti hagyatékból digitális örökség” projektről

A művészeti hagyatékgondozás egy rendkívül sajátos, művészettel foglalkozó szakterület, amely több szakma metszéspontján fekszik: érintett benne a jog, a kulturális örökségvédelem, a könyvtár, levéltár, muzeológia, művészettörténet, irodalomtörténet stb. A hagyatékgondozás főszereplői alapvetően az elhunyt művészek családjai, hozzátartozói, örökösei, illetve sokszor hozzájuk társult érdeklődő vagy érdekelt szakemberek, szakmabeliek. A hagyatékgondozás célja egy művészeti életmű eredményeinek fenntartása és terjesztése, az elhunyt alkotó műalkotásainak megőrzése, éltetése, hatókörük szélesítése, hatásuk meghosszabbítása. Ez a szándék általában társul egy enumeratív és egy értékelési szükségszerűséggel: a műveket össze kell gyűjteni, lajstromozni, kutathatóvá és elérhetővé kell tenni.

Az MMA vezetése a közelmúltban többször kifejezte, hogy az akadémiai művészeti életutak, művészeti hagyatékok gondozása területén az eddiginél élénkebb szerepet kíván vállalni. Ennek érdekében a nemrég létrejött digitalizációs központ keretében két operatív cselekvést indítottunk el:

1. Összegyűjtöttük azokat a témába illeszkedő vállalásokat, amelyeket korábban az MMA és az MMKI támogatott, és többeket meglátogattunk, hogy a hagyatékokat és a hozzájuk kapcsolódó körülményeket, a munkálatokat megismerve azonosítsunk néhány, a feldolgozás know-how-ja tekintetében releváns csomópontot.
2. Szimpóziumot rendeztünk a hagyatékgondozásban érintett öt család közreműködésével, ahol mindenki elmondta, hol tart, melyek a munkája örömei, nehézségei.

Az október 4-i rendezvény egyértelmű tanulsága, hogy „*Művészeti hagyatékból digitális örökség*” címen kortárs művészek hagyatékának feldolgozására projektet tervezzünk, amely – az MMA vezetésének jóváhagyása esetén – rendszerszerű anyagi-technikai-szakmai támogatással járulhat hozzá a kulturális örökség védelméhez. A projekt célja a kortárs magán-, közösségi és állami művészeti hagyatékgondozó kezdeményezések felleltározása; a már zajló feldolgozó munka elősegítése a megfelelő módszerek kimunkálásával; a feldolgozott hagyatékok kutathatóvá, azaz közkinccsé tétele digitálisan, egységes informatikai platformon. Prioritás, hogy elősegítsük a néhai akadémikusok művészi életpályája eredményeinek, dokumentumainak feldolgozását.

BALÁZS-BÉCSI GYÖNGYI

pedagógus

a Kallós Zoltán Alapítvány elnöke, az MMA levelező tagja

Kallós Zoltán hagyatékának átörökítése

Kallós Zoltán néprajzkutató életútja példaértékű mindannyiunk számára. Hagyatékát az általa létrehozott és nevével fémjelzett intézmény, a Kallós Zoltán Alapítvány örökíti át és teszi élővé tevékenységei által. A néprajzi gyűjtemény az erdélyi mezősegi és kalotaszegi, a moldvai csángó, az erdélyi szász és a román népi kultúra díszes darabjait tartalmazza.

Tárgyi gyűjteménye több mint hatezer darabot foglal magában. Ez a következő tárgytípusokból tevődik össze: bútorgyűjtemény, fa- és fémgyűjtemény, kerámiagyűjtemény, textil- és viseletgyűjtemény. Fotógyűjteménye megközelítőleg hatezer darabból áll, amely felvételeket gyűjtőútjai során készítette. Népzenei gyűjtése tizenötezer dallamot ölel fel, amelyek online felületen is elérhetők (<http://db.zti.hu/kallos/kallos.asp>).

Az előadás igyekszik bemutatni azokat a gyűjtemény köré épülő, szerteágazó népművészeti tevékenységeket, amelyek tiszta forrása Kallós Zoltán hagyatéka. Ezen értékek felszínre hozása, élővé tétele teszi befogadhatóvá az itt felhalmozott tudást, felállítva azokat az esztétikai és szakmai szempontokat, amelyeket figyelembe kell venni, amikor ezeket a javakat továbbörökítjük és használjuk.

A hagyaték feldolgozásával, fenntartásával járó kihívásokról, nehézségekről is szót ejtek, hiszen a cél az, hogy minél inkább kinyissuk a gyűjtemény kapuit. Ne csak annak legyen elérhető, aki megnéz egy kiállítást, hanem legyen egy olyan társadalmi, közösségi és kulturális tér, ahol az emberek tartalmasan eltölthetik az idejüket. Teljen meg ez a hely folyamatosan élettel, örömmel, emlékekkel.

Legyen a gyűjtemény egy olyan társadalmi intézmény, amelynek nagyon fontos feladata a közösség identitásának meghatározása, ugyanakkor biztosítson lehetőséget mindenkinek arra, hogy megismerje nemzeti és lokális értékeinket.

BENKŐ JUDIT

szerkesztő, zenetörténész

az MMA Művészetelméleti Tagozatának ösztöndíjasa

Az életmű éltetése: próbálkozások, megvalósítások, perspektívák – Benkő András zenetörténész munkásságának újrafelfedeztetése

„Az élet végére tett PONT! egyben kezdet is” más, új távlatban láttatja meg a művészt; felmérésre jogosít, sőt kényszerít, adatok, emlékek rendszerezésére, értékelésre. [...] Azt mondják, és azt hisszük, hogy ez így van rendjén: az idő- és térbeli távolság mindennek megadja a reális dimenzióját, és...! helyükre teszi a dolgokat.” Terényi Ede *Mentség és tanulság* című írása 1993-ban, Benedek Kálmán orgonaművész halálakor fogalmazódott, ám gondolata ma is általános iránymutatásnak tekinthető, hiszen a hagyatékok feldolgozásának jelentőségére figyelmeztet. Tapasztalhatjuk, a zenei jelen történéseinek árnyékában sajnálatosan gyakori, hogy gyorsan feledésbe merül előadóművészek, kutatók tevékenysége.

Előadásunk a Benkő András kolozsvári zenetörténész (1923–2001) életművének újrafelfedeztetésére tett próbálkozások, az eddigi eredmények, illetve a további tervek bemutatására vállalkozik. A hagyaték egy részének feldolgozásán alapuló, életútját és életművét bemutató honlap (<https://benkoandras-zenetortenesz.com>) az első lépés ebben a folyamatban: elsődlegesen azzal a céllal készült, hogy nemzetközi viszonylatban kutathatóvá tegye munkásságát, és az életmű recepcióját is bemutatja. Családi összefogás eredménye, testvéremmel, Benkő Józseffel közös munka. Fotókat, audiovizuális anyagokat is tartalmaz: rádiós műsorok, interjúk mellett a 70. születésnapja apropóján készült kisfilm például visszaemlékezései alapján mutat meg egy dióhéjba sűrített pályaképet.

Benkő András jövőre lenne 100 éves. Az évforduló alkalmából a kéziratban maradt zenetudományos munkák, elsősorban a Lakatos István zenetörténészről, illetve a Márkos Albert zeneszerzőről készült monográfiák megjelentetése a célunk. Emellett pedig egy Facebook-emlékoldal létrehozásával szeretnénk közelebb vinni az érdeklődőkhöz következetesen munkálkodó, szerény, derűs egyéniségét.

PÁVAI ISTVÁN

népzenekutató

Jagamas János és Szenik Ilona kolozsvári népzenei hagyatéka

Jagamas János az 1940-es évek elején, még Kodály tanítványaként kezdte meg gyűjtőmunkáját Székelyföldön, majd a Román Akadémia Kolozsvári Folklor Intézetének megalakulása után, 1949-től 1959-ig főállásban folytatta. Alapelve volt a népzenei „fehér foltok” felszámolása, vagyis azoknak a területeknek a felkeresése, ahol korábban még nem jártak gyűjtők. Ez alatt a viszonylag rövid idő alatt több mint hétezer dallamot és dallamváltozatot gyűjtött Moldva, Erdély és a Partium területén, s jelentősen hozzájárult az akkor még kevésbé feltárt hangszeres népzene megismeréséhez is.

Jagamas ugyancsak 1949-től kezdte egyetemi oktatói pályáját a kolozsvári Zeneakadémián, bevonva tanítványait is a népzenei gyűjtőmunkába. Közülük kiemelkedett Szenik Ilona szakmai teljesítménye, aki 1950-től kezdte a terepkutatást. Később átvette Jagamastól a zenefolklor tárgy oktatását a kolozsvári Zeneakadémián, és egészen 1985-ig végzett gyűjtőmunkát, többnyire a diákok számára létrehozott, általa vezetett folklorkör keretében.

Mindkettőjük tanítványaként már egyetemi éveim alatt, az 1970-es évek elején megismerhettem gyűjtéseiket, s megtiszteltetés volt számomra, hogy később Jagamas örökösei felkérésére, illetve Szenik Ilona személyes elvárásának eleget téve foglalkozhattam hagyatékaikkal.

Előadásomban ennek a két páratlan gyűjteménynek a történetét, jelentőségét villantom fel, s bepillantást nyújtok abba a nem könnyű küzdelembe, amelynek eredményeként lehetővé vált mindkettő digitális összkiadása, közkinccsé tétele.

BALOG LÁSZLÓ

Balog László fotótörténész

egyetemi könyvtárigazgató, Sapientia Egyetem

az Erdély Fotótörténetéért Alapítvány kuratóriumának elnöke

az MMA Művészetelméleti Tagozatának ösztöndíjasa

Egy hibernált fotóhagyaték ébresztése. Nagy Béla hagyatéka

Nagy Béla 1895. szeptember 23-án született Gyergyószentmiklóson, a család utolsó, kilencedik gyermekeként. Sorsának alakulásában fontos szerepet játszott az a tény, hogy Kornélia nővére Kováts István székelyudvarhelyi fényképésszel kötött házasságot. Az esküvő idején Kováts István Ferenczy Lukáccsal együtt Gyergyószentmiklóson és Székelykeresztúron is fényképészeti műtermet tartott fenn. A gyermek Béla már a XX. század első évtizedében kapcsolatba került a fényképezéssel, de Udvarhelyre költözése pecsételte meg végleg a sorsát, azaz irányította a fényképészi pálya felé. Tizenhat-tizenhét évesen Székelyudvarhelyen a Ferenczy–Kováts-féle műteremben sajátította el a mesterség titkait, kezdetben segédkezett, majd önállóan is fényképezni kezdett. 1926-ban mestervizsgát tett, letelepedett Székelykeresztúron, saját fényképészeti műtermet nyitott. Mindezzel megvetette az alapjait egy 43 éven át tartó, Keresztúrhoz és környékéhez kapcsolódó, kiemelkedően fontos fényképészi életpályának.

Ez a hagyaték megközelítőleg 36 ezer leltározott negatívot tartalmaz, felerészben üveg-, felerészben pedig cellulóz-acetát-, diacetát-, triacetát-negatívokból áll. A hagyatékot az örökösök a székelykeresztúri Molnár István Múzeumnak adományozták, a névadó és múzeumalapító régész-muzeológus saját, közel 10 ezer felvételt számláló, rendkívül értékes fotóműtárgy-gyűjteménye mellett őrzi ezt a hatalmas kincset is. Az Erdély Fotótörténetéért Alapítvány a Magyar Művészeti Akadémia reménybeni rész támogatásával ennek a gazdag hagyatékknak a teljes állományi digitalizációját kezdte el 2022 júliusában.

SZÁSZ BÁNYÁSZ ANNA

fotográfus

az Erdély Fotótörténetéért Alapítvány kuratóriumának alelnöke

Kihívások és lehetséges megoldások a Nagy Béla-féle hagyaték digitalizálásának folyamatában

Nagy Béla hagyatéka több mint 30 ezer üvegnegatívot, celluloidot és diát tartalmaz, amelyeket a székelykeresztúri múzeum vezetőjének köszönhetően jó állapotban és rendszerezve sikerült megőrizni. Most, hogy létrejött az Erdély Fotótörténetéért Alapítvány, újra előtérbe került ez a hagyaték, amelynek immáron nemcsak a fizikai megőrzése és tárolása a cél, hanem digitalizálása is. Feladat továbbá a lehető legtöbb információ begyűjtése a képeken szereplőkről, látottakról, valamint a hagyaték elérhetővé tétele a kutatók, helytörténészek számára. Mindez óriási kihívás.

Jómagam, frissen kikerülve az egyetemről, azt a felkérést kaptam, hogy legyek részese ennek a tervnek, és indítsam el a digitalizálást. Naiv kezdő fotográfus-művészként vállaltam magamra a hagyaték digitalizálását, úgy, hogy hasonlóval korábban még nem foglalkoztam. Ez azért nagy kihívás, mert több mint 30 ezer örökölt képről van szó.

A hagyaték állapotfelméréséről, rendszerezéséről és digitalizálásáról szeretnék beszélni. Hogyan indul el egy ilyen folyamat, és melyek azok a szükséges eszközök, körülmények, amelyek nélkül nem lehet egy ilyen műveletet elvégezni? Mi az elégséges eszköztár ehhez, ha nem áll rendelkezésünkre professzionális felszerelés? Bemutatom, hol tart jelenleg ez a folyamat, és beszélek a kezdeti nehézségekről, kísérletezésekről is, arról, hogy mi mindenre kell figyelnünk, és milyen kihívásokkal kell szembenéznünk egy ilyen hatalmas munka során.

PRÉDA BARNA

helytörténész

a Zalánpataki Falumúzeumért Egyesület elnöke

Zalánpatak múltja és jelene: történeti fotográfiák jelentősége a falu helytörténetének megmutatásában

Már egészen kis koromban találkoztam szeretett szülőfalum múltjával, kis és nagy embereinek történetével. A vágy, hogy minél többet megtudhassak Zalánpatak múltjáról, egyre erősödött bennem. Így szó szerint sorra vettem a település minden házát, és az évek alatt számtalan szellemi és tárgyi értéket mentettem át a zalánpataki idős emberektől. Az első „igazi” fotográfiával a nyolcvanas éveit taposó Préda Jenő bácsi falán találkoztam. Egy kabinetfotó ez, amely 1916-ban Fischer Béla fényképész fogarasi műhelyében készült. Annyira rabul ejtett a fotó, hogy ezt követően már nem volt megállás. Sorra kopogtattam be az öreg zalánpataki házakba, és előbb a hadtörténeti, később a néprajzi jellegű fotográfiákat lemásoltam, illetve feljegyeztem azokat az információkat, amelyeket tudni lehetett róluk.

A gyűjtésnek köszönhetően 2016-ban megjelent első könyvem, szülőfalum monográfiája, *Az én falum, Zalánpatak* címmel, amelyben a különböző információkat, adatokat és történeteket gazdagon illusztráltam a begyűjtött fotókkal. 2021 őszén a Zalánpataki Falumúzeumért Egyesület és a Kovászna Megyei Művelődési Központ közös projektjeként egy kültéri kiállítást szerveztünk Zalánpatak múltját bemutató régi fotókból, *Valahol messze, valamikor régen* címmel. A kiállítást első ízben Zalánpatakon mutattuk be, de a jövőben több más településre is szeretnénk elvinni. 2022 májusában jelent meg legutóbbi könyvem *Harci zajban – Zalánpataki hősök albuma* címmel, amelyben 134 zalánpataki hős életét mutatom be közel 200 korabeli kép, személyes visszaemlékezések és pontos levéltári adatok felhasználásával.

Előadásomban a fotográfiák begyűjtésének mikéntjéről, azok jelentőségéről és megőrzésük fontosságáról kívánok beszélni az előbb említett két könyv és néhány korabeli fotó felhasználásával.

NINKOV K. OLGA PHD

művészettörténész, múzeumi tanácsos
Szabadkai Városi Múzeum

Két vajdasági magyar képzőművészeti hagyaték: a szabadkai Husvéth- és a temerini Baranyi-ajándékgyűjtemény

Husvéth Lajos (Zombor, 1894 – Zombor, 1956) festőművésznek, a szolnoki művésztelep egykori résztvevőjének hagyatéka 1970-ben, az 1830–1930 közötti időszakot felölelő Vajdasági Magyar Képtár kialakításának idején került özvegy Husvéth Sarolta ajándékaként a Szabadkai Városi Múzeum művészeti gyűjteményébe, amelynek ma is része. Baranyi Károly (Újvidék, 1894 – Újvidék, 1978) szobrászművész és Baranyi Markov Zlata (Begaszentgyörgy, 1906 – Újvidék, 1986) keramikusművész ajándékgyűjteményét 1984-ben adományozta a temerini Első Helyi Közösségnek az akkor már özvegy Baranyi Markov Zlata. Mindkét gyűjtemény időszakosan látható a hagyatékokat kezelő intézményekben. Előadásom e két művészeti hagyaték történetének, karakterének és megőrzésének bemutatásával állítja fókuszba a vajdasági magyar képzőművészeti hagyatékok témakörét.

BICSKEI ZOLTÁN

grafikus, filmrendező, az MMA rendes tagja
Regionális Kreatív Műhely, Magyarakanizsa

Mi marad meg?

Délvidék legerősebb művészeti ágából, a képzőművészetéből mutatok egy kis ízelítőt. Pár rajzról a szigorú ítéssz, Szóts István filmrendező azt mondta, hogy noha alkotójukat nem ismeri, a nagy japán grafikákkal egyenrangúak. Ma sem ismeri őket Délvidéken kívül senki. S ez így van jól. Mert otthon maradtak, nem kerültek a kereskedők karmai közé. Azaz a nagy Gondviselő még számít rájuk.

A *Mi marad meg?* címet először az anyagi mivolt vonatkozásában értelmezném. A piramisok megalitépítkezése, a kő jellegéből fakadóan, több tízezer évig megmarad (Várkonyi Nándor időszámítása), a rajz papírja pár száz év alatt mállik szét. A mai papíroknak már száz évet sem jósolnak a savas fák és esők miatt. A mi civilizációnk tárgyközpontú. Nem bízunk a szellemben, nem ismeri annak működését. A hagyatékkörzések jellege is merőben anyagi hangsúlyú – ez is a veszünk, és ez lett a veszünk nekünk is. Ezért gondolják ma minden országban, hogy kellene még több száz múzeum, mert úgy érzik, máskülönben mindenünk odalesz. Holottmárodavan. Holt tárgyakban, dobozokban, múzeumoknak nevezett óriásraktárakban. Az igazi kérdés a civilizációnk téves alapvetése és a szellemi hagyományozódás mai formáinak hiánya...

MM